

Josep Ma. Solé i Sabaté analitza la repressió a Catalunya durant la guerra civil espanyola

“Els fets no es poden amagar”

El llibre *La repressió a la rereguarda de Catalunya 1936-1939*, de Solé i Sabaté surt al mercat. En el text, l'autor quantifica en 8.000 les víctimes d'aquella repressió i analitza els mecanismes que provocaren el terror.

Si, d'una banda, la bibliografia sobre la guerra civil espanyola diuen que és més extensa que l'existent sobre la II Guerra Mundial –tot i que aquest tòpic, com tots els tòpics, necessitaria una verificació per a poder ser admès científicament–, d'una altra, cinquanta anys després de l'acabament d'aquella lluita fratricida encara hi ha estudis o anàlisis que ens poden sorprendre i ens poden aportar llum sobre aspectes essencials d'aquell conflicte. El llibre *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)* constitueix, en aquest sentit, una aportació fonamental al tema perquè quantifica, per primer cop, el nombre de víctimes que va causar aquella repressió i perquè, per primer cop, analitza de forma sistemàtica els seus mecanismes. Concretament, la repressió a la rereguarda republicana a Catalunya es xifra en 8.360 morts, amb un marge d'error d'un 5%. Josep Maria Solé i Sabaté i J. Villarroya i Font ja havien publicat estudis, també fonamentals, sobre la repressió franquista durant la postguerra i sobre la significació, les característiques i les conseqüències dels bombardeigs que va patir Catalunya durant la guerra civil.

Una mandrosa tarda d'hivern, parlem del llibre amb Josep Maria Solé i Sabaté, al sorollós cafè de l'Ateneu Barcelonès.

—*Malgrat que no ho explicitis en el llibre d'aquesta manera, una de les conclusions més revolucionàries del teu treball és la constatació que Catalunya no només va partir una agressió externa —i d'això n'hi ha prou documents, com ara els que presenta Josep Benet en el seu llibre Catalunya sota el règim franquista—sinó, també, una guerra civil entre els catalans...*

—Aquest és un llibre, com els anteriors meus, elaborat en col·laboració amb Joan Villarroya i em sembla que és,



ANITA NAVARRO

“Persones que després van tenir actituds democràtiques i d'enfrontament amb el franquisme m'han explicat que quan els nacionals van entrar a Catalunya van sortir al carrer amb el braç enlaire”.

de justícia, d'entrada, fer-ho constar. Ja en l'anterior treball que havíem fet, ens trobàvem que la repressió franquista després de la guerra estava en íntima relació amb el que havia passat durant els anys de lluita, es mostrava, ja, una societat catalana escindida. D'altra banda, la bibliografia existent ja demostra que hi havia unitats militars catalanes a l'altre bàndol; que persones d'indiscutible catalanitat es passen de cantó, etcètera. La virulència que pren la guerra civil a Catalunya només s'explica perquè la violència que hi esclata és com la síntesi de molts anys de lluites, d'enfrontaments, d'intoleràncies, de persecucions...

—*El sentiment anticlerical, per exemple...*

—L'església hi és vista com un enemic ideològic, com un dels elements que dona consistència a la dreta, al món del passat, de la reacció, al món de la societat que es vol destruir a conseqüència de la revolta militar.

—*Tot això ja ve de la Setmana Tràgica, del 1909...*

—I abans. Una de les coses importants que està fent en Casimir Martí és l'estudi del clericalisme i de l'anticlericalisme on ja es veu com a tot el llarg del segle XIX i XX la qüestió religiosa és plenament vigent perquè hi ha unes actituds de l'església molt tancades respecte a qualsevol mena de renovació social, política, ideològica. Nosaltres, per exemple, ens hem trobat amb odís que vénen de l'època dels carlins, que passen de pares a fills...

—*A més, l'església també està molt associada a la idea de reacció, de no-progrés, d'anar contra l'ensenyament laic...*

—Sí. És cert que hi ha una part de l'església catalana, encapçalada per Vidal i Barraquer, que vol pactar amb la República, que és tolerant, però és una

part minoritària. La major part de sacerdots i religiosos estan en contra de la República. El mateix bisbe Irurita, que acaba sent afusellat, sense judici, durant la guerra, té un secretari que era un destacat carlí i que abans del 19 de juliol havia tingut contactes més que sospitosos.

—Una altra font important de violència és el problema dels rabassaires...

—El 6 d'octubre del 1934 marca un trencament molt profund en la Catalunya rural. Hi ha una actitud de repressió, d'intolerància, de persecució, fins i tot, de vexació personal per part dels propietaris cap als rabassaires que es pensaven que la Llei de Contractes de Conreu els beneficiaria. Tot això surt el 1936, amb la particularitat que ara la violència respon a una violència acumulada durant anys anteriors.

—I, ¿a qui es pot atribuir la violència?

—Normalment, a més poder polític, sindical, social o a més poder armat, més responsabilitat hi ha en la violència, en la repressió. Per tant, a cada període de la guerra a la rereguarda la responsabilitat major recauria sobre les organitzacions polítiques o sindicals amb major poder.

—És a dir, que es podria dir que durant els primers mesos de la guerra, aquesta responsabilitat la té la CNT-FAI...

—Sí, amb la particularitat que s'hauria de diferenciar entre la CNT i la FAI i entre els diversos corrents dins cadascuna d'aquestes organitzacions. Posar-ho tot dins un mateix sac, seria erroni.

—Una de les coses que tu descobreixes són els camins de la violència, és a dir, el tràmit que se seguia des que una persona era detinguda —en els famosos "registres"— fins que era afusellada a l'Arrabassada o al cementi de Montcada. Parlo dels primers mesos de la guerra; dels "incontrolats" que has demostrat que no ho eren tant...

—A Barcelona, d'incontrolats n'hi ha, com correspon a una ciutat industrial, amb zona portuària i suburbis i Barri Xinó. Però el cert és que d'aquests sectors surten fets delictius mínims; generalment, el mot incontrolats és un eufemisme que no correspon a la veritat, perquè la majoria dels detinguts ho són per gent que formava part de determinades organitzacions i hi ha un cert control d'alguna d'aquestes organitzacions o de gent

que formava part d'aquestes organitzacions. Això és el que ha quedat demostrat, per exemple, quan s'ha descobert la relació de la gent que havia passat per la txeca de Sant Elies i se l'ha relacionat amb les llistes de cadàveres trobats al cementiri de Montcada. S'ha de dir que la responsabilitat afecta totes les organitzacions, totes, si bé amb una gradació bastant en relació al nivell de responsabilitats polítiques que ocupaven en cada període de la guerra.

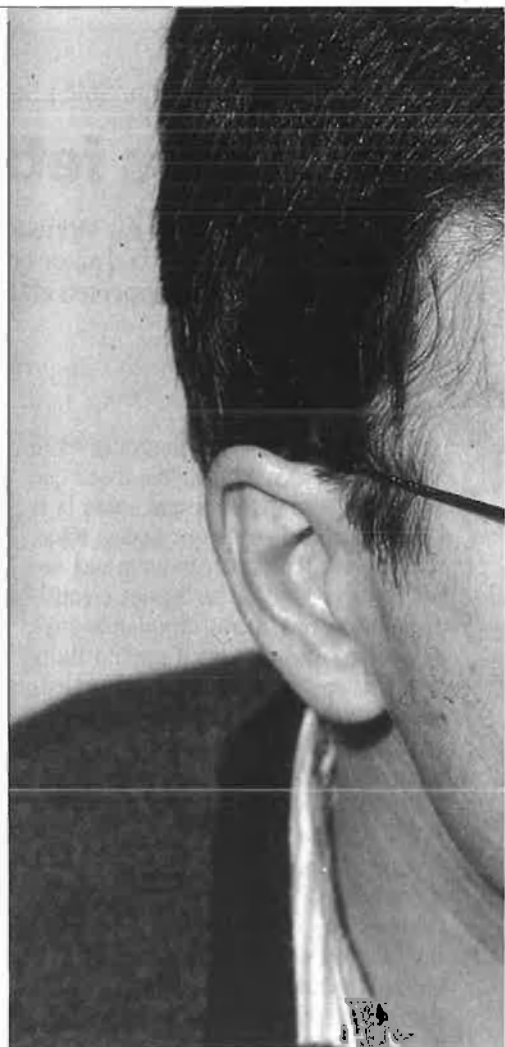
—Però, per exemple, ¿els dirigents de la CNT o la FAI estaven assabentats del que passava a Sant Elies? ¿On es trenca la cadena de responsabilitats?

—És impossible que nosaltres sapiguem quina informació tenien els dirigents de la CNT-FAI sobre el que passava a les txèques, a la de Sant Elies, per seguir l'exemple. Particularment, jo crec que ells sabien que tenien un centre de detenció i que en aquests centres de detenció homes de la FAI i de les Patrulles de Control hi tenien una certa responsabilitat. Sabien de la presència de l'Eroles, de l'Asens, de l'Escorza, de totes aquestes persones...

—Moltes d'aquestes persones vénen dels homes d'acció, segons definició de García Oliver. García Oliver explica, en les seves Memòries, que Seguí, el Noi del Sucre, va ser assassinat el 1923, just quan exercia un liderat més indiscutible. I afirma: "Nunca la CNT se había sentido tan sola". Aleshore s'naix el grup "Los Solidarios", primer sota el beneplàcit del tàndem dirigent que queda —Angel Pestana i Joan Peiró— que, immediatament després de l'assassinat del cardenal Soldevila de Saragossa, desautoritza aquells "homes d'acció"...

—La CNT, enfront d'aquests homes d'acció, que eren gent combativa, revolucionària, es va moure amb una certa dificultat, en un constant estira i arronsa. En determinats moments, els va utilitzar; en d'altres, va condemnar les seves activitats. però, és clar, perviuen uns certs lligams...

—Aquell grup que es forma immediatament després de la mort del Noi del Sucre, "Los Solidarios", ocupen càrrecs de responsabilitat en la Catalunya de després del 19 de juliol del 1936. De "Los Solidarios", eren els germans Ascaso i Durruti, i García Oliver i José Asens, que serà nomenat responsable de seguretat interior pel Comitè de Mi-



lícies Antifeixistes i Aurelio Fernández, un dels homes més vinculats a la repressió i la violència...

—Són gent que tenen un prestigi important dins els medis obrers. El mateix García Oliver diu que hi havia un segon nivell d'homes d'acció. I entre aquests homes de segon nivell jo hi vaig trobar El Cojo de Málaga, que serà un dels personatges més sanguinaris, des del seu feu de Puigcerdà. Tots aquests grups se situen al marge de les lleis de l'estat a partir de l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera, quan consideren que no tenen per què ajustar-se a unes lleis quan el mateix estat s'ha situat en la il·legalitat. I aquí comença una espiral que, de fet, entronca amb la guerra civil.

—Però en el teu llibre pocs queden nets de culpa. Perquè, en relació al tema de la violència, hi ha una frase de l'Andreu Nin, tremenda: "El problema de la Iglesia ya sabéis como se ha resuelto; no queda ni una iglesia en toda España"...



—Això ho va dir el mes de setembre de 1936. És difícil, ara, referir-se a aquesta frase, pronunciada en un míting, descontextualitzada de la figura d'Andreu Nin, un home profundament català, gran traductor, marxista de primera hora i, finalment, assassinat. Però, amb totes les reserves i amb prudència, s'ha de dir que la frase demostra una intolerància i un dogmatisme com a mínim tan grans com les acusacions que ell fa als comunistes stalinistes.

—*I el PSUC tampoc no queda gaire bé, sobretot, a partir del maig del 1937...*

—A partir del maig del 1937, o potser una mica abans, la societat es militaritza i l'estat aprofita aquells esdeveniments per recuperar el control de l'ordre públic. El PSUC es converteix en un objecte en mans del Partit Comunista Espanyol i dels soviètics on la presència dels agents stalinians és fonamental. És quan els interessos soviètics passen per damunt de la línia política pròpia. Però

el mateix PSOE també té responsabilitats en aquest període. Per això, els dirigents actuals no volen parlar d'aquells anys. Perquè ens trobaríem que potser l'equivalent de la FAI a Catalunya és el PSOE a Madrid.

—*Aquest és un tema sobre el qual s'ha tirat terra...*

—I ens trobaríem que molts homes del SIM són militants socialistes, potser influïts per dirigents comunistes més radicals i més durs. És clar que, en definitiva, la mort d'Andreu Nin s'ha d'entendre com el fruit d'una política d'intolerància mútua on acaba imposant-se el qui té la força, més força.

—*En el teu llibre dius que una de les causes que la gent acabés esperant l'entrada de les tropes de Franco és aquesta situació de violència a la rereguarda que es desencadena els primers dies del conflicte. Un fenomen que ja observa Tomàs Pàmies, pare de Teresa, a Balaguer.*

—I també ho diu en Recasens, un diri-

gent socialista de Reus, que aixeca el braç quan arriben les tropes franquistes. I es tracta d'un socialista de Reus de tota la vida. Persones que després van tenir actituds demòcrates i d'enfrontament al franquisme m'han explicat moltes vegades que quan els *nacionals* van entrar a Catalunya, van sortir al carrer amb el braç enlaire. ¿Per què? Perquè molta gent va veure que la idea de revolució no era la seva quan fets fonamentals de la seva existència —com podia ser la defensa de la seva fe, de la seva ideologia política o dels drets humans— no eren possibles dins els nous esquemes sorgits del 19 de juliol. Per contra, hi ha sectors dins la banda revolucionària que tenen una actitud heroica i que arriben a perdre la vida per defensar aquelles actituds.

—*Però, ¿per què s'ha intentat dissimular el caràcter de lluita fratricida que també va tenir la guerra civil?*

—Jo continuo repetint que aquest és un treball d'anys, durant els quals tant en Villarroja com jo vam veure que hi havia fets en la història de Catalunya que, a causa de l'oposició unitària al règim franquista i a les reivindicacions d'autonomia i llibertat, s'amagaven, com molts pobles amaguen les pàgines fosques de la seva història.

—*És el que ha passat a França pel que fa al col·laboracionisme amb els nazis durant la II Guerra Mundial..*

—La història té diverses interpretacions però els fets no es poden amagar. Hi ha països, com el nostre, on la història és una part tan fonamental de la nostra identitat, que la no acceptació dels fets tal com va ser ens pot fer mal. Per exemple, crec que hauríem entès molt millor el franquisme si haguéssim analitzat en profunditat què va passar durant la guerra civil. Tot poble té dret a escollir el seu camí, i Catalunya va triar el camí de la república, de l'autonomia. No tenien, per tant, per què amagar-se ni els errors ni els encerts.

—*¿Quines lliçons d'història es podrien traure del conjunt dels vostres estudis?*

—T'adones que si els corrents d'opinió, socials, polítics, culturals, no tenen possibilitats d'existència lògica s'està potenciant la violència. Per extreure'n una diguem-ne lliçó moral, podem dir que allà on no hi ha possibilitat que les diverses cultures o opinions s'expressin acaba apareixent el dogmatisme, la intolerància, la violència. Agustí Pons